

sequentia, quorum unum mensurat finem quietis in quo erat panis, et alterum principium quietis in quo est corpus Christi. Sed hoc iterum non potest stare; quia instantia temporis distinguuntur per comparationem ad illum motum a quo tempus potest habere unitatem vel multitudinem, ad quam comparatur non solum sicut mensura ad mensuratum, sed sicut accidens ad subjectum; scilicet motum caeli, quia est continuus, et interruptionem non patitur secundum naturam; unde qualitercumque signes duo instantia in tempore, semper est accipere tempus medium, quia est accipere inter quaelibet momenta motus caeli motum medium; et ideo in aliis motibus non differret, sive compararentur diversa instantia ad eundem motum, sive ad diversos. Patet etiam quod haec positio contradicit dicto Philosophi in 8 Phys. (text. 74 et 75), ubi probat quod inter quoslibet motus contrarios est quies media; quod non oportet, si duo instantia modo praedicto possent se invicem consequi.

Et ideo alii dicunt, quod ista conversio, cum sit supra naturam, non habet ordinem ad motum caeli; unde non mensuratur tempore, sed instanti, quod est mensura motus caeli; et propter hoc non est inconveniens, si duo instantia succedunt sibi sine tempore medio, sicut in 1 lib., dist. 57, qu. 4, art. 5, dictum est de motu Angeli. Sed hoc iterum stare non potest; quia ista conversio sequitur motum prolationis verborum, qui habet reduci ad mensuram motus caeli, sicut illuminatio sequitur ad motum localem, quo defertur illuminans; et ideo oportet quod instantia accipiantur in hac conversione secundum mensuram motus caeli.

Et propter hoc alii dicunt, quod non est simul signare duo instantia in quorum uno primo sit corpus Christi, et in alio ultimo sit panis, quia sic de necessitate esset inter ea tempus medium; sed tamen utrumlibet eorum potest per se signari. Sed hoc iterum nihil est; quia designatio nostra nihil facit ad hoc quod tempus intersit vel non intersit; unde si sint duo instantia secundum rem, in quorum uno est panis ultimo, et in alio corpus Christi primo, sive signentur a nobis sive non, oportet esse tempus medium. Praeterea, ex quo instans illud est signabile, non videtur quod possit designatio eius impediri per designationem alterius instantis, cum istae duae designationes non sint contrariae.

Et ideo aliter dicendum, quod non est designare ultimum instans, sed ultimum tempus in quo est panis. Inter tempus autem et instans non cadit necessario tempus medium, sicut cadit medium inter duo instantia. Et veritas hujus quaestionis apparet ex hoc quod Philosophus dicit in 8 Phys. (text. 63), quod quando ex albo fit nigrum, in toto tempore mensurante motum alterationis erat album, sed in ultimo instanti illius temporis est nigrum; unde, secundum ipsum, non est dandum quod in toto illo tempore sit album, sed in toto praeter ultimum nunc. Et quia ante ultimum nunc alienus temporis non est accipere penultimum, sicut nec ante ultimum punctum lineae penultimum, ideo non est accipere ultimum instans in quo erat album, sed ultimum tempus; et similiter est de illis mutationibus quae sunt termini motus, sicut generatio est terminus alterationis; quia cum ex aere fit ignis, in toto tempore alte-

rationis praecedentis erat aer, praeter ultimum instans, in quo est ignis; et similiter est in illuminatione respectu motus localis. Et ideo cum conversio sit terminus eujusdam motus, scilicet prolationis verborum, in toto tempore praecedenti erat panis, praeter ultimum instans, in quo est corpus Christi.

Ad tertium dicendum, quod in qualibet mutatione oportet designari nunc et prius secundum duos terminos mutationis, qui sunt incontinentes, ut dicitur in 1 Phys. (text. 45 et 44); id est, qui non possunt simul esse. Unde secundum diversitatem terminorum in diversis mutationibus, secundum hoc diversimode signatur ibi nunc et prius. Aliqua enim mutatio est inter eujus terminos potest accipi medium quod minus distat ab uno extremorum quam aliud; unde antequam perveniat ad ultimum mutationis terminum, fit recessus ab uno termino et accessus ad alterum, in quo consistit mutationis ratio; et ideo utrumque ad illam mutationem pertinet; et nunc scilicet in quo terminatur accessus et recessus, et prius illud in quo incepit; et ideo talis mutatio non est in instanti, sed in tempore. Aliqua vero mutatio est, inter eujus terminos non potest accipi medium in eodem subjecto, nisi forte per accidens, sicut inter affirmationem et negationem: quia contradictio est oppositio, eujus non est medium secundum se, ut dicitur in 1 Poster. (text. 3). Per accidens autem potest accipi ibi medium ex parte negationis cui aliquid adjungatur, quod magis vel minus distat ab affirmatione, sive illud sit contrarium in eodem genere directae, sive dispositio contraria; sicut inter non album et album accipitur per accidens medium ex parte coloris cui conjungitur negatio albedinis, secundum quod magis vel minus distat ab albedine; et inter non ignem et ignem accipitur medium, secundum quod aliquid est magis vel minus frigidum aut humidum. Unde in omnibus mutationibus, in quibus sunt affirmatio et negatio tantum, seu privatio et forma tantum, per se loquendo, non potest esse recessus a termino vel accessus ad terminum ante perventionem ad ultimum terminum; et ideo illud principium non pertinet, per se loquendo, ad hanc mutationem, sed solum per accidens ratione illius adjuncti ad negationem, secundum quod per accidens negatio recipiebat magis et minus, et per consequens medium; unde, per se loquendo, pertinet ad motum praecedentem, sicut ad alterationem quae praecedit generationem, et ad motum localem qui praecedit illuminationem; et propter hoc istae mutationes dicuntur esse in instanti. Et quia, ut dictum est, inter substantiam panis et substantiam corporis Christi non est accipere medium quod magis sit propinquum corpori Christi quam substantia panis quantum ad hoc quod convertatur in ipsum divina virtute; ideo simile est iudicium de ista conversione et de praedictis mutationibus; unde ad hanc conversionem non pertinet nisi illud nunc in quo desinit esse panis, et incipit esse corpus Christi; sed illud prius (1) pertinet ad totum tempus praecedens quod mensurabat prolationem verborum, quae quodammodo efficit conversionem.

Ad quartum dicendum, quod mutatio, ut dictum est, in instanti est; sed motus praecedens est in

(1) *Al.* primum.

tempore. Si ergo includitur in faetione tam motus praecedens quam mutatio, quae est terminus ejus, sicut generatio alterationis; tunc fieri pertinebit ad motum praecedentem, et factum esse ad terminum motus qui est ipsa generatio; et sic non simul fit et factum est. Si autem factio non extendit se ad mutationem illam, tunc utrumque est simul, et fieri et factum esse; et sic quod fit est (si dicatur fieri ratione ipsius mutationis quae tunc est); sed factum est ratione termini mutationis; sicut (1) dicimus quod simul terminatur motus et terminatus est, simul illuminatur aer et illuminatus est; et similiter etiam est in conversione de qua loquimur.

Solutio III. Ad tertiam quaestionem dicendum, quod quanto aliquid est permanentius, tanto difficilius transmutatur. Et quia subjectum in qualibet mutatione manet, ideo in omnibus mutationibus materia est maxime manens, cum sit subjectum omnium mutationum; unde illa mutatio quae ad ipsam materiam attingit, est difficilior et majoris virtutis ostensiva quam quaecumque alia transmutatio ex parte ejus quod transmutatur. Et quia creatio et haec conversio pertingunt usque ad essentialiam materiae, ut ex praedictis patet, constat has mutationes esse majoris virtutis ostensivas quibuscumque aliis, in quibus mutatur vel forma substantialis vel accidentalis, vel locus exterior. Sed inter has duas videtur creatio, simpliciter loquendo, praecellere, quia per ipsam materiam essentia producit; ex quo consequitur ut a producente per hanc conversionem possit in alterum transmutari. Sed ex parte ejus ad quod est mutatio, mutatio quae est in unione humanae naturae ad divinam personam, praecellit has et omnes alias mutationes in difficultate; unde ipsa est miraculum miraculorum omnium.

Ad primum ergo dicendum, quod mutatio ista fit ex existente in existens praeter modum aliarum mutationum, quae sunt etiam ex existentibus in existentia, ex quarum inspectione intellectus noster sibi suas conceptiones formavit; et ideo haec conversio videtur esse contra conceptiones intellectus; et propter hoc difficilius ei assentitur quam creationi, quae est ex omnino non existenti, eujusmodi mutationem non vidit.

Ad secundum dicendum, quod in aliqua actione potest esse resistentia dupliciter. Uno modo ex parte agentis, quando scilicet ex contrario agente virtus ipsius debilitatur; alio modo ex parte ipsius effectus, quando ex contraria dispositione impeditur effectus. In omni actione ubi agens non patitur, prima resistentia non habet locum, sed secunda solum; unde in operationibus divinis non attenditur difficultas secundum resistentiam ad agentem, sed secundum impedimentum effectus. Magis autem impeditur effectus per subtractionem potentiae recipientis quam per rationem contrariae dispositionis: quia contraria dispositio non impedit effectum nisi in quantum facit potentiam indispositam. Et ideo major difficultas est in creatione, ubi omnino materia non praexistit, quam ubi in praexistenti materia est aliquid quod effectui, contrariando, repugnat.

Ad tertium dicendum, quod sicut se habet potentia naturalis ad mutationes naturales, ita se habet potentia obedientiae ad conversiones miraculo-

(1) *Al.* sicut enim.
S. Th. Opera omnia. V. 7.

sas; unde secundum modum miraculosae conversionis modus obedientialis potentiae in creatura in aliud convertenda. Sicut ergo in conversionibus formalibus inest potentia obedientiae ad recipiendum talem formam, ita in hac substantiali conversione inest potentia obedientiae ut haec substantia convertatur in illam; unde majoris virtutis ostensiva est creatio, in qua nulla potentia obedientiae praexistit, quam haec conversio.

ARTICULUS IV.

Utrum praedicta conversio possit exprimi per verbum substantivum alterius temporis quam praesentis. — (5 p., qu. 73, art. 8.)

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod praedicta conversio possit exprimi per verbum substantivum alterius temporis quam praesentis, ut dicatur: *Quod est panis, erit corpus Christi, vel: Quod est corpus Christi, fuit panis.* Ambrosius enim dicit in lib. de Sacramentis (4, cap. 4), quod erat panis ante consecrationem (1).

2. Praeterea, major est convenientia, quanto perfectior est conversio. Sed haec conversio est perfectior omnibus aliis: quia in hac convertitur totum in totum et partes in partes, sicut ex praedictis patet. Cum ergo in aliis conversionibus utamur tali modo loquendi, scilicet, quod erat aqua est vinum: vel, quod erat aer est ignis: videtur multo fortius hic quod possit dici: *Quod est corpus Christi, erat panis.*

Sed contra, quod est relativum suppositi ejusdem. Sed non est accipere aliquid suppositum quod sit quandoque panis, quandoque corpus Christi, ut ex praedictis patet. Ergo non est dicendum: *Quod est corpus Christi, fuit panis.*

QUAESTIUNCULA II.

Uterius. 1. Videtur quod haec sit vera: *Panis fit corpus Christi.* Ad omne enim *facere* sequitur *feri*. Sed Christus fecit ea, scilicet panem et vinum, corpus et sanguinem suum (2), ut Damascenus dicit (de Fide Orth., lib. 4, cap. 14). Ergo panis fit corpus Christi.

2. Praeterea, omne quod convertitur in alterum, fit illud. Sed panis convertitur in corpus Christi. Ergo fit corpus Christi.

Sed contra, omne fieri terminatur ad factum esse. Sed haec nunquam erit vera: *Panis est factus corpus Christi*: quia quod factum est, est; panis autem nunquam est corpus Christi. Ergo et haec est falsa: *Panis fit corpus Christi.*

QUAESTIUNCULA III.

Uterius. 1. Videtur quod haec sit falsa: *De pane fit corpus Christi.* Ex eodem enim fit aliquid et factum est. Sed haec est falsa: *Corpus Christi factum est de pane, vel ex pane.* Ergo et haec, *Corpus Christi fit de pane.*

2. Praeterea, de notat consubstantialitatem, ut Magister dicit in 1, dist. 56. Sed nulla consubstan-

(1) Ambrosius: *Panis ante verba sacramentorum; sed ubi accesserit consecratio, corpus Christi.*
(2) *Al.* tantum corpus suum.

tialitas est panis ad corpus Christi. Ergo non potest dici quod corpus Christi fit (1) de pane vel ex pane.

Sed contra, Ambrosius dicit (lib. 4 de Sacram., cap. 4): *Ubi accessit consecratio, de pane fit corpus Christi.*

QUAESTIUNCULA IV.

Uterius. 1. Videtur quod haec sit vera: *Panis potest esse corpus Christi.* Motus enim est actus existentis in potentia. Sed panis mutatur in corpus Christi. Ergo panis est potentia corpus Christi: ergo potest esse corpus Christi.

2. Praeterea, Ambrosius dicit (ubi supra), quod *panis potest esse corpus Christi consecratione, quae fit Christi sermone.*

Sed contra, quod potest esse aliquid nihil prohibet si ponatur illud: quia possibili posito, secundum Philosophum, non sequitur inconveniens. Sed inconveniens sequitur, si dicatur: *Panis est corpus Christi.* Ergo haec est falsa: *Panis potest esse corpus Christi.*

SOLUTIO I. Respondeo dicendum ad primam quaestionem, quod haec conversio in hoc differt ab omnibus aliis mutationibus, quod in omnibus aliis mutationibus est aliquod subjectum commune: in hac autem non, sed solum est accipere duos terminos conversionis; et ideo omnes locutiones exprimentes mutationem per quam importatur ordo termini ad terminum, sunt concedendae in hac materia, sicut haec: *Panis convertitur in corpus Christi*; locutiones vero quae exprimit identitatem subjecti, non sunt concedendae, proprie loquendo. Sed quia in hac conversione est aliquid simile identitati subjecti, scilicet communitas specierum, quae manent hinc inde, quamvis illae species non sint mutationis subjectum; ideo etiam tales locutiones aliquando a sanctis positae inveniuntur, ut identitas importata non referatur ad subjectum sed ad species easdem. Unde tales locutiones non sunt extendendae, quia sunt impropriae; et haec locutio quae est: *Hoc fuit illud*, vel: *quod est hoc erit illud*, expresse importat identitatem subjecti mutationis propter naturam relationis; ideo non est simpliciter concedenda.

Ad primum ergo dicendum, quod verbum Ambrosii est exponendum: *Quod erat panis est corpus Christi*; id est, quod est sub speciebus panis, primo fuit panis, et postea corpus Christi.

Ad secundum dicendum, quod secundum Philosophum in 2 de Anima (text. 43), passum in principio est dissimile, sed in fine est simile; unde perfecta conversio requirit perfectam distantiam in principio, et perfectam unitatem in fine. Sed hoc nomen *panis* importat quod erat in principio, quia importat terminum a quo; ideo quanto perfectior est conversio, tanto minus potest corpus Christi de pane praedicari.

SOLUTIO II. Ad secundam quaestionem dicendum, quod cum dicitur: *Hoc fit illud*, ex vi locutionis in *ly hoc* importatur subjectum factionis; unde haec est per se: *Homo fit albus*; sed haec est per accidens: *Nigrum fit album*. Subjectum autem factionis commune est utriusque termino; unde patet quod praedicta locutio importat communitatem subjecti, et proprie non est concedenda.

Ad primum ergo dicendum, quod exponendum

(1) *Al. fuit.*

est verbum Damasceni sicut expositum est verbum Ambrosii, ut relatio importata in *ly ea* designet unitatem specierum, et non subjecti unitatem.

Ad secundum dicendum, quod in hac locutione: *Panis convertitur in corpus Christi*, importatur tantum ordo unius termini ad alterum; in hac autem: *Panis fit corpus Christi*, importatur unitas subjecti; et ideo non est similis ratio de utraque.

SOLUTIO III. Ad tertiam quaestionem dicendum, quod, sicut patet in 1 Physic. (text. 61), *Hoc fit hoc*, dicimus in permanentibus per se, sed in non permanentibus per accidens; sed *Ex hoc fit hoc* dicitur proprie in non permanentibus. Dicimus enim: *Ex non albo fit album*. Et si aliquando dicitur aliquid fieri ex permanente, hoc est inquantum intelligitur cum permanente aliquid non permanens; sicut cum dicitur: *Ex aere fit status*, intelligitur ex aere figurato. Et sic patet quod haec locutio: *Hoc fit hoc*, exprimit identitatem subjecti; haec autem locutio: *Ex hoc fit hoc*, principaliter exprimit ordinem terminorum ad invicem, et per consequens quandoque unitatem subjecti; unde quandoque importat tantum ordinem sine hoc quod importet subjectum, ut cum dicitur: *Ex mane fit meridies*, id est post, ut dicitur in 2 Metaphys. (text. 7); et secundum hoc erit incongrua: *Panis fit corpus Christi*; sed haec erit concedenda: *Ex pane fit corpus Christi*, si *ly ex* non denotet subjectum, et quasi causam materiale, sed tantum ordinem terminorum conversionis ad invicem. Sed haec: *De pane fit corpus Christi*, est minus propria: quia haec propositio de notat consubstantialitatem, ut Ambrosius tangit; tamen quandoque de ponitur pro *ex*, et sic potest concedi quod de pane fit corpus Christi sicut ex pane.

Ad primum ergo dicendum, quod cum dicitur: *De pane factum est corpus Christi*, *ly de* potest importare ordinem in essendo: quia quod significatur in *factum esse*, significatur jam esse; et sic non conceditur quod de pane sit factum corpus Christi: quia significaretur quod panis haberet ordinem ad corpus Christi in essendo, quod falsum est, quia non est materia ejus. Potest etiam importare ordinem in fieri, quod praecessit factum esse; et sic sicut conceditur haec: *De pane fit corpus Christi*; ita potest concedi ista: *Ex pane factum est corpus Christi.*

Ad secundum patet solutio ex dictis.

SOLUTIO IV. Ad quartam quaestionem dicendum, quod cum potentia pertineat ad subjectum, non est dubium quod cum dicitur: *Panis potest esse corpus Christi*, importatur unitas subjecti; et ideo non est concedenda, quia nihil panis unquam erit aliquid corporis Christi: sed sicut conceditur ista: *Panis convertitur in corpus Christi*, ita potest concedi ista: *Panis potest converti*: quia cujus est potentia, ejus est actus, ut dicitur in lib. de Somno et Vigilia (cap. 1).

Ad primum ergo dicendum, quod ista definitio non habet locum in ista conversione, ut ex praedictis patet.

Ad secundum dicendum, quod illud verbum Ambrosii exponendum est, sicut prius dictum est.

QUAESTIO II.

Deinde quaeritur de materia hujus sacramenti; et circa hoc quaeruntur quatuor: 1.° utrum panis

et vinum sint materia hujus sacramenti; 2.° qualis panis; 3.° quale vinum hujus sacramenti materia esse possit; 4.° de aquae admixtione.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum sit duplex materia hujus sacramenti.
(3 p., qu. 74, art. 1.)

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non debeat esse duplex materia hujus sacramenti. Quantum enim aliquid est simplicius, tanto nobilius; unde et simplicissima sunt nobilissima. Sed hoc sacramentum est nobilissimum aliis. Ergo debet esse simplicius. Cum ergo alia sacramenta unam tantum materiam habeant, sicut baptismus aquam, confirmatio chrisma; videtur quod non debeat esse duplex materia hujus sacramenti.

2. Praeterea, materia sacramenti debet respondere ei quod est sacramentum et res in sacramento, quia est signum ejus. Sed totum illud quod est res et sacramentum, continetur sub specie panis, scilicet totus Christus. Ergo panis est tota materia hujus sacramenti; et sic idem quod prius.

3. Praeterea, hoc sacramentum ordinatur ad usum fidelium. Sed tantum sub una specie populo hoc sacramentum ministratur, scilicet sub specie panis. Ergo tantum una ejusdem debet esse materia.

4. Praeterea, posset contingere quod in aliqua terra triticum haberetur et non vinum, vel e converso. Ergo in tali casu liceret et in una specie tantum conficere.

Sed contra, sacramentum Eucharistiae a Christo initium sumpsit. Sed Christus discipulis duo in coena dedit, scilicet panem et vinum. Ergo debet esse materia hujus sacramenti.

Praeterea, materia sacramenti debet respondere usui sacramenti. Sed manducatio, quae est usus hujus sacramenti, ut supra, dist. 9, qu. 1, art. 1, dictum est, requirit cibum et potum. Ergo hujus sacramenti materia debet esse duplex, una quae competat in cibum, et alia quae competat in potum.

QUAESTIUNCULA II.

Uterius. 1. Videtur quod non debeat esse materia hujus sacramenti panis et vinum. Sacramenta enim legis mosaicae propinquiora fuerunt sacramentis legis novae quam sacramenta legis naturae. Sed in lege mosaica secundum modum sacramenti manducabantur carnes animalium. Ergo hoc magis debet esse materia hujus sacramenti quam panis et vinum, quae sumebantur in lege naturae per modum sacramenti.

2. Praeterea, materia sacramenti debet competere usui sacramenti et significationi. Sed expressius significaret caro animalis alicujus carnem Christi quam panis: quia majorem habet convenientiam ad ipsam, et iterum magis reficit. Ergo magis debet caro esse materia hujus sacramenti quam panis.

3. Praeterea, sacramenta infirmis ministrari debent, quia medicinae sunt. Sed vinum non datur infirmis. Ergo non debet esse materia hujus sacramenti.

4. Praeterea, illud sacramentum non solum praefiguratum fuit in oblatione Melchisedech, qui obtulit panem et vinum, ut dicitur Genes. 14, sed

etiam in favo mellis, quem sumpsit Jonathas, ut dicitur 1 Reg. 14. Ergo etiam mel deberet esse materia hujus sacramenti, et praecipue propter suavitatem.

3. Praeterea, in hoc sacramento continetur Christus ut cibus parvulorum. Sed parvulus datur in cibum lac. Ergo lac deberet esse materia hujus sacramenti.

QUAESTIUNCULA III.

Uterius. 1. Videtur quod panis et vinum non possint esse materia hujus sacramenti nisi sub determinata quantitate. In sacramentis enim intentio requiritur conformis intentioni Ecclesiae. Sed si aliquis vellet consecrare totum panem qui est in foro, et totum vinum quod est in cellario, intentio ejus non esset consons intentioni Ecclesiae, quae intendit consecrare ad usum fidelium: quod etiam verba instituentis ostendunt: *Accipite*, inquit, et *manducate*. Ergo requiritur determinata quantitas panis.

2. Praeterea, virtus data verbis et ministro, datur ad venerationem sacramenti, non ad irrisionem. Sed si immoderata quantitas panis et vini consecraretur, verteretur in irrisionem. Ergo non potest consecrari nisi sub determinata quantitate.

3. Praeterea, si aliquis in mari hominem baptizet, illa tantum aqua verbo vitae sanctificatur quae ad usum ablutionis cedit, et non totum mare. Ergo a simili et hic, tantum de pane et vino consecrari potest, quantum potest venire in usum fidelium.

Sed contra, secundum Philosophum (lib. 4 de Caelo, text. 53), omne determinatum est medium duorum extremorum determinatorum. Sed quantitas panis qui consecrari potest, non est medium duorum extremorum determinatorum: quia nunquam est ita parva quantitas quin possit consecrari. Ergo non est determinata quantitas etiam secundum magnitudinem.

Praeterea, constat quod sacerdos habens paucos parochianos potest tantum de pane consecrare, quantum habens multos, quamvis non debeat. Sed non potest accipi tanta quantitas panis quae non possit venire in usum multorum parochianorum, et praecipue cum unus homo possit et multum et parum in quantitate sumere. Ergo non potest esse tanta materia panis quin possit consecrari etiam a quocumque sacerdote.

SOLUTIO I. Respondeo dicendum ad primam quaestionem, quod materia sacramenti debet competere et significationi sacramenti et usui; et utroque modo exigitur duplex materia in hoc sacramento. Usus enim hujus sacramenti est manducatio, quae ad sui integritatem et cibum et potum exigit; et ideo hujus sacramenti debet esse duplex materia; una quae in cibum sumitur, et alia quae in potum. Significatio autem sacramenti est duplex. Una secundum quod representat praeteritum; et sic in hoc sacramento significatur passio Christi, in qua separatus fuit ejus sanguis a corpore; et ideo separatim in hoc sacramento offerri debet signum corporis et signum sanguinis, duplici materia existente. Alia significatio sacramenti est de effectu per sacramentum inducendo, quia sacramentum efficitur quod figurant; et sic, cum hoc sacramentum ad salutem corporis et animae

sumatur, oportet quod sub specie panis ad significandam salutem corporis, et sub specie vini ad significandam salutem animae hoc sacramentum perficiatur, ut in littera Magister dicit.

Ad primum ergo dicendum, quod simplicitas per se non est causa nobilitatis; sed perfectio; unde ubi perfecta bonitas in uno simplici invenitur, simplex est nobilior quam compositum; quando autem e contrario simplex est imperfectum, compositum vero perfectum, tunc compositum est nobilior quam simplex, sicut homo est nobilior terra; et ideo hoc sacramentum quamvis sit magis compositum ratione materiae, est tamen nobilior, quia est magis perfectum. Quod autem ad perfectionem ejus haec compositio exigatur, patet ex dictis.

Ad secundum dicendum, quod quamvis totus Christus sit sub specie panis secundum rei veritatem, non tamen est ibi ex vi sacramenti nisi corpus ejus, ut ex dictis patet, et secundum quod venit in usum fidelium.

Ad tertium dicendum, quod populo non datur sanguis propter periculum: quia una gutta sanguinis citius laberetur quam aliqua particula corporis; unde ministris altaris secundum consuetudinem aliquorum datur participatio sanguinis, de quibus praesumitur quod in talibus magis sint cauti. In lege autem veteri de libaminibus nihil habebant offerentes, sed soli sacerdotes; per quae significabatur potus hujus sacramenti: de sacrificiis autem habebant, quibus significabatur cibus hujus sacramenti.

Ad quartum dicendum, quod quamvis consecratio panis non dependeat a consecratione vini, quod quidam posterunt, ut supra, dist. 8, qu. 2, art. 4, quaestione 1, dictum est, tamen potius deberet desistere qui non haberet utrumque quam conficere praeter morem Ecclesiae in una tantum specie; quamvis etiam si in una tantum specie consecraret, consecratum esset. Peccaret autem graviter: nisi post consecrationem corporis ante consecrationem sanguinis occideretur, vel alias praeter culpam suam impeditur.

Solutio II. Ad secundam quaestionem dicendum, quod causa quare panis et vinum sunt materia hujus sacramenti inter alios cibos et potus, est institutio divina. Causa autem institutionis multipliciter potest assignari. Prima ex parte usus sacramenti: quia haec duo communiter in cibum et potum veniunt; unde convenientius per haec in cibum et potum spirituales manducantur. Secunda ex effectu sacramenti: quia, ut dicitur in Glossa 1 Corinth. 11, panis prae ceteris cibis sustentat corpus, et vinum lactificat cor: et similiter hoc sacramentum sustentat magis et lactificat caritate inebriatos quam alia sacramenta. Tertia ex ritu celebrationis: quia mundus tractantur quam alia quae in cibum et potum veniunt. Quarta ex significatione duplici rei hujus sacramenti: quia panis ex multis granis conficitur, et vinum ex multis acinis confluit; quod competit ad significandum corpus Christi verum et mysticum, ut supra, dist. 8, dictum est. Quinta ex representatione ejus quod praecessit: nam grana in area conculantur, et panis in fornace decoquitur, et vinum in toreulari exprimitur; quae omnia competunt ad representandum passionem Christi.

Ad primum ergo dicendum, quod hoc sacra-

mentum non debuit in specie alicujus sacramenti legis mosaicae institui, ut ostenderetur cessatio legalium, quorum sacerdotium est imperfectius sacerdotio Christi; et ideo convenienter ad illas species in novo testamento reducit, quibus ostenditur sacerdotium novi testamenti sic praereminere sacerdotio levitico scilicet ad oblationem Melchisedech, ut Apostolus probat Hebr. 7.

Ad secundum dicendum, quod caro de ratione sui non dicit aliquid ordinatum in cibum, sed quamdam rem naturae; et ideo non ita competenter significaret caro animalis carnem Christi, ut est cibus fidelium, secundum quod in hoc sacramento continetur sicut panis; quia ad hoc confectus est ut cibus sit.

Ad tertium dicendum, quod vinum quamvis non detur infirmis qui morbo febrili subjacent, datur tamen debilibus ut confortentur; et similiter hoc sacramentum non est dandum his qui sunt in febre peccati, sed ad conformationem debilius quia peccato liberati sunt.

Ad quartum dicendum, quod mel quamvis habeat suavitatem, est tamen inflativum; et ideo magis congrue significat suavitatem temporalem quae inflat, quam caritatem quae aedificat; unde et in sacrificiis veteris legis apponi prohibebatur; et ideo etiam non competiuit sacramento.

Ad quintum dicendum, quod quamvis cibus iste sit parvulorum per humilitatem, est tamen grandium in fide. Unde Augustinus (lib. 7 Confess., cap. 10): *Cibus sum grandium*; et ideo non convenit ut sub specie lactis sumatur.

Solutio III. Ad tertiam quaestionem dicendum, quod quidam dicunt, quod virtus non est data ministro et verbis ad consecrandum panem et vinum sub quacumque quantitate, sed sub tanta quantitate, quanta potest competere ad usum fidelium; sic enim conformabitur intentio consecrantis intentioni Ecclesiae. Sed hoc non videtur verum. Non enim potest dici, quod quantitas materiae sit determinata secundum usum qui in praesenti occurrit; quia sic sacerdos in deserto non posset conficere tot hostias, quot sacerdos alicujus civitatis habentis multos parochianos; quod falsum est; sed secundum usum qui nunquam occurrere potest. Tantum ergo de vino et pane consecrare potest, quantum est sumibile ab omnibus. Ad hoc autem non est quantitas determinata, praecipue cum unus homo possit sumere in magna quantitate et parva quantitate; unde quantitas parva vel magna ad hoc nihil facit.

Ad primum ergo dicendum, quod sacramenta ad aliquid ordinantur; unde in sacramentis duplex intentio. Una quae ordinatur ad perfectionem sacramenti; et haec est essentialis sacramento; unde ea praetermissa non est sacramentum. Alia quae ordinatur ad finem sacramenti; et haec consequitur sacramentum, ut ea posita vel remota, nihilominus perficiatur sacramentum; sicut si aliquis intendat baptizare aliquem ut lucrum temporale consequatur, sacramentum baptismi verum est, quia secundum primam intentionem conformatur intentioni Ecclesiae, quamvis non quantum ad secundam. Et similiter in hoc sacramento si aliquis sacerdos intendet consecrare non ad sumendum, sed ut in veneficiis uteretur, verum corpus Christi esset. Unde etsi aliquis sacerdos intendet consecrare magnam quantitatem panis et vini non ad usum fidelium,

QUAESTIUNCULA II.

Uterius. 1. Videtur quod, si grano tritici admisceatur aliud frumentum, possit panis exinde confectus esse materia hujus sacramenti. Quia in siccis commixtio non tollit speciem. Sed granum tritici et alia hujusmodi sunt sicca. Ergo si commisceantur, adhuc manet species tritici, et ita potest inde confici corpus Christi.

2. Praeterea, vix invenitur farina ex solis granis tritici, nisi studiose fiat. Si ergo ex farina commixta ex diversis granis non posset confici panis qui sit materia hujus sacramenti, rarissime hoc sacramentum perficeretur; quod est absurdum.

3. Praeterea, per corruptionem magis receditur a specie quam per mixturem. Sed de pane corrupto potest fieri hoc sacramentum, cum videamus hostias diutissime a quibusdam conservari. Ergo multo magis de pane ex granis commixtis confecto potest perfici hoc sacramentum.

Sed contra, medium, neutrum extremorum est. Sed panis commixtus ex diversis granis, est medius inter panem tritici et aliorum granorum. Ergo non est panis triticeus; ergo de eo non potest perfici hoc sacramentum.

Praeterea, de amido, ut quidam dicunt, non potest perfici hoc sacramentum. Sed amidum est farina triticea pura. Ergo multo minus potest perfici hoc sacramentum de pane alterius farinae.

QUAESTIUNCULA III.

Uterius. 1. Videtur quod non debeamus conficere in azymo, sed in fermentato. Nos enim debemus conficere secundum quod Christus confecit. Sed Christus confecit in fermentato, non in azymo. Ergo nec nos debemus in azymo conficere. Probatio mediae. Ante pascha judaei azymis non utebantur. Sed coena Domini, in qua hoc sacramentum inchoavit, fuit ante pascha celebratum, ut patet Joan. 13, 4: *Ante diem festum paschae etc.* Ergo ipse in fermentato, non in azymis confecit.

2. Praeterea, veritas debet respondere figurae. Sed agnus typicus immolabatur luna decimaquarta, ut habetur Exod. 12. Ergo Christus immolatus fuit luna decimaquarta. Sed in die praecedenti corpus suum dedit discipulis manducandum. Ergo hoc fuit luna decimatercia. Sed pascha incipiebat luna decimaquarta. Ergo ante pascha fuit coena Domini, et sic idem quod prius.

3. Praeterea, Joan. 18, dicitur, quod in die passionis Domini Judaei non intraverunt praetorium Pilati, ut non contaminarentur, sed ut manducarent

ta seminum grana, nulli se comparat nisi frumento; unde mos Ecclesiae coepit de solo grano confici corpus Domini; quod male tamen ibi ex Augustino praenotatur: sic enim ipse tantum: Scipsum dicit granum frumenti, mortificandum infidelitate Judaeorum, multiplicandum in fide populum. Et super illud: A fructu frumenti etc. Psal. 4: Est et frumentum Dei, inquit, quia est panis vitae qui de caelo descendit. Et Hieronymus in Isa. 62, super illud: Si dederis triticum tuum inimicis tuis, intelligit triticum de quo panis caelestis efficitur, scilicet illud de quo ait: Caro mea vere est cibus. Et super illud Hierem. 51: Confluent ad bona Domini super frumento, iterum intelligit super frumento de quo conficitur panis Domini. Et super illud Zachariae 20: Quid bonum ejus nisi frumentum electorum? sic expressius rursus ait: Frumentum electorum intelligimus Dominum Salvatorem; qui in Evangelio dicit: Nisi granum tritici etc. De hoc tritico efficitur ille panis qui de caelo descendit etc.

sed in irrisionem, esset consecratum. Non tamen dico quod posset consecrare totum panem qui est in civitate simul, vel qui est in foro; quia ipsa forma pronominis demonstrativo utens, ostendit quod materia consecranda debet esse coram sacerdote. Unde sacerdos existens in domo sua non posset consecrare panem qui est in altari: quod etiam non potest de toto pane qui est in foro, neque de toto vino quod est in cellario. Sed quantaecumque sit quantitas panis et vini quae coram sacerdote proponitur, credo quod possit consecrari ab ipso.

Ad secundum dicendum, quod potestas omnia a Deo est, ut dicitur Rom. 15, et quantum est de intentione dantis potestatem, ad bonum est ordinata; nihil tamen prohibet quin potestate accepta abutatur. Unde sicut praelati Ecclesiae habent potestatem in aedificationem, et non in destructionem, tamen multa possunt facere quae sunt in destructionem; ita verbi consecrandi data est verbo et ministris ad Dei honorem; tamen potest aliquis abuti, ut ad irrisionem, vel ad ludum, vel ad aliquid hujusmodi faciat.

Ad tertium dicendum, quod perfectio sacramenti in baptismo consistit in ipso usu materiae; et ideo illud tantum aquae consecratur verbo vitae quod in usum venit. Sed perfectio hujus sacramenti consistit in ipsa materiae consecratione, et usus est consequens ad hoc sacramentum; unde perfectio hujus sacramenti non dependet ab usu, sicut est in baptismo.

ARTICULUS II.

Utrum oporteat quod sit panis triticeus.

(3 p., qu. 74, art. 5 et 4.)

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod non oportet quod sit panis triticeus. Hoc enim sacramentum est memoriale dominicae passionis. Sed magis competet ad significandum passionem, panis hordei, quod est durum et hispidum, quam granum tritici, quod est delicatum. Ergo ex alio frumento panis confectus potest esse materia hujus sacramenti.

2. Praeterea, in omni aqua potest perfici sacramentum baptismi, ut nullus propter defectum materiae a sacramenti perceptione fraudetur. Ergo et similiter omnis panis debet esse materia hujus sacramenti, ut nullum inopia exuset.

3. Praeterea, figura in naturalibus est signum speciei. Sed quaedam frumenta sunt quae habent similem figuram grano tritici, sed de farre et spelta. Ergo sunt ejusdem speciei cum grano tritici; et ita panis ex illis frumentis poterit esse materia hujus sacramenti.

4. Praeterea, panis, materia hujus sacramenti est, quia ex multis granis confectus unitatem corporis mystici designat, ut supra, dist. 8, dictum est. Sed hoc etiam invenitur in pane de aliis frumentis confecto. Ergo ille panis potest esse materia hujus sacramenti.

Sed contra est usus Ecclesiae, et hoc quod Dominus se grano frumenti comparavit Joan. 12, et non aliis leguminibus (1).

(1) Adit Nicolai. Unde Innocentius III, lib. de Mysteriis Missae, cap. 5: *Panis debet esse de frumento, cum dixit, Nisi granum frumenti etc.* Et Glossa in Joan. 12: *Cum sint mul-*

pascha. Ergo illa die a Judaeis manducabatur pascha, et sic coena Domini fuit ante pascha; et sic idem quod prius.

4. Praeterea, Luc. 24, dicitur, quod mulieres viso monumento ierunt, et paraverunt aromata. Sed hoc non licuisset prima die de septem quibus azyma comedebat, quia dies illa erat eis celeberrima, quae quidem dies erat luna decimaquinta. Ergo Christus passus est luna decimaquarta; et sic idem quod prius.

3. Praeterea, Joan. 20, dicitur, quod dies sepulturae dominicae erat magnus dies sabbati. Sed in solemnitate azymorum sola prima dies erat celeberrima, et vocabatur magna. Ergo dies sabbati fuit prima dies solemnitatis, quod est luna decimaquinta; et sic dies veneris fuit luna decimaquarta; et sic idem quod prius.

6. Praeterea, *αγρος*, secundum graecos significat panem fermentatum. Sed hoc nomen invenitur apud graecos, ubi nos habemus, *Acceptus Jesus panem*. Ergo de fermentato conficit; et sic idem quod prius.

7. Praeterea, sacramenta veteris legis tempore revelatae gratiae observata ad litteram, sunt mortifera: quia *littera occidit*; 2 Cor. 3, 6. Sed hoc erat unum de legalibus, comedere in azymis. Ergo videtur esse mortiferum in azymis conficere.

8. Praeterea, hoc sacramentum est specialiter sacramentum caritatis. Sed fermentum caritatem significat, ut patet in Glossa Matth. 13, super illud: *Simile est regnum caelorum fermento etc.* Ergo maxime debet confici de fermentato.

9. Praeterea, sicut album et rubeum sunt accidentia vini; ita azymum et fermentatum sunt accidentia panis. Sed indifferenter conficitur de vino albo et rubeo. Ergo non magis debet attendi de pane an sit azymus vel fermentatus, quam de vino an sit album vel rubeum.

Sed contra, prima die azymorum nihil fermentatum esse debebat in domibus judaeorum, ut patet Exod. 12. Sed Dominus confecit prima die azymorum, ut patet Matth. 26, Marc. 14, Luc. 22. Ergo ipse confecit de azymo; ergo et nos debemus de azymo conficere.

Praeterea, Christus non venit legem solvere, sed implere, ut dicitur Matth. 3. Sed secundum legem agnus paschalis comedebatur cum azymis, ut patet Exod. 17. Ergo Christus agnum paschalem cum azymis comedit. Ergo de azymo confecit.

Praeterea, materia debet convenire sacramento. Sed panis azymus magis competit huic sacramento quam fermentatus propter puritatem. 1 Cor. 3, 8: *Epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiae et nequiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis*. Ergo debet de pane azymo fieri sacramentum.

Solutio I. Respondeo dicendum ad primam quaestionem, quod non potest confici nisi de pane triticeo; cujus causa est divina institutio, quia ipse hoc pane conficit. Ratio autem institutionis potest triplex assignari. Prima ex effectu; quia talis panis melius nutrimentum praestat; unde competit ad significandum excellentiam gratiae quae in hoc sacramento conferitur. Secunda ex usu sacramenti: quia panis triticeus est qui communis in usum cibi venit, alii autem panes non fiunt nisi propter defectum tritici; unde et panis simpliciter intelligitur de tritico, sicut et oleum de olivis; unde competit huic sacramento, cujus usus est in man-

ducendo, ut supra, dist. 9, dictum est. Tertia ex re contenta, quae est Christus, qui se grano trimenti comparavit dicens, Joan. 12, 24: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuus fuerit, ipsum solum manet*.

Ad primum ergo dicendum, quod in passione Christi non fuit aliqua durtia ex parte Christi qui patiebatur, sed summa benignitas; et quia hostia panis significat et continet ipsum Christum, ideo non ita competit huic sacramento panis hordeaceus, vel alterius modi, sicut panis triticeus, qui est delicatior et suavior.

Ad secundum dicendum, quod omnis aqua omni aquae est eadem specie, secundum Philosophum (3 Metaph., text. 9); et ideo non differt in quantumque aqua baptismus fiat. Sed non omnia grana ex quibus panis consuevit confici, sunt ejusdem speciei; et ideo non est similis ratio utroque. Et praeterea sacramentum istud non est tantae necessitatis sicut sacramentum baptismi, ut prius dictum est, dist. 9, qu. 1, art. 1, quaestione 2.

Ad tertium dicendum, quod quidam dicunt, quod de spelta potest confici corpus Christi propter similitudinem quam habet ad triticeum. Sed, sicut patet intuitu, quantum ad figuram plus appropinquat hordeum ad similitudinem tritici quam spelta, remoto cortice ab utroque, quamvis in colore plus spelta conveniat; sed inter alia omnia hujusmodi plus convenit, maxime in figura, far cum tritico, et similiter in colore. Unde ex identitate figurae non potest haberi quod aliquod istorum sit ejusdem speciei cum grano tritici; sed identitatis speciei potest ex alio experimentum accipi. Generans enim et genitum conveniunt de necessitate in specie, sed non de necessitate in accidentibus, quinimo accidentia variantur ex causis extrinsecis; unde cum ex grano tritici, ubicumque seminetur, nunquam nascatur spelta vel far aut hordeum, vel aliquid hujusmodi, constat quod omnino ista differunt specie a tritico.

Ad quartum dicendum, quod illud quod obiectio tangit, est causa quare ex pane fit hoc sacramentum, non autem quare ex tali pane; sed hanc oportet superaddere sicut proprium ad commune.

Solutio II. Ad secundam quaestionem dicendum, quod admixtio extranei duplex potest esse: uno modo ita quod extraneum adjunctum solvat speciem ejus cui adjungitur, vel trahendo ad speciem suam, sicut si amphorae aquae adderetur phiala vini; vel faciendo mediam speciem, sicut quando utraque aequaliter ponitur, ut aequalitas non accipiatur secundum quantitatem, sed secundum proportionem virtutis. Alio modo ita quod additum non solvat speciem, sed ipsum assumatur ad speciem ejus cui additur; sicut si gutta aquae amphorae vini ponatur. Si ergo fiat tanta admixtio extranei quod solvatur species panis tritici, non poterit confici ex pane illo; si autem adeo sit parva admixtio quod species panis tritici maneat, et illud quod additur, ad naturam tritici convertatur, potest exinde confici sacramentum. Hujusmodi autem signum potest accipi ex accidentibus, scilicet colore, sapore, et hujusmodi; quia accidentia maximam partem conferunt ad cognoscendum quod quis est, secundum Philosophum in 1 de Anima (text. 11).

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis sicca, cum integra manent, non amittant speciem ex permutatione, tamen quando dividuntur et conficiuntur,

sicut in pane accidit, possunt speciem amittere. Ad secundum patet solutio ex distinctione praedicta.

Ad tertium dicendum, quod si sit tanta corruptio quod species panis non maneat, tunc non potest ex eo confici; si autem specie manente sit aliqua dispositio ad corruptionem, potest exinde confici; quamvis graviter peccet conficiens ex tali scienter propter irreverentiam sacramenti. Et quod species maneat, potest ex hoc cognosci, quod continuitas non est soluta, nec alia accidentia omnino ablata. Et quia amidum fit de farina triticea, quae quidem per attritionem et excolationem et vaporis admixtionem videtur speciem farinae amisisse, vel ad corruptionem omnino esse disposita; ideo ex ea non debet confici, nec potest, secundum quosdam. Quidam autem dicunt, quod amidum cum sit crudum, non potest esse materia hujus sacramenti, sicut nec pasta. Sed si coquatur, poterit exinde confici, quia amidum fit ex farina maxime depurata.

Solutio III. Ad tertiam quaestionem dicendum, quod in hoc videtur esse diversitas inter graecos et latinos: graeci enim de fermentato, latini de azymo conficiunt. Causa autem hujusmodi diversitatis est, quia Dominus in azymo confecit, ut ex tribus Evangelistis habetur manifeste; et ita in primitiva Ecclesia Apostoli celebrabant; quem morem Romana Ecclesia ab Apostolis, qui ipsam fundaverunt, accepit, ut Innocentius 5 dicit. Sed postea, ut dicit Leo Papa (9 epist. ad Michaelem Imper. Constantinop.) imminente haeresi Ebionitarum, qui dicebant simul cum Evangelio legalia observanda, sancti patres ne eis consentire viderentur, voluerunt ad tempus instinctu Spiritus sancti ex fermentato confici sacramentum: postea cessante illa haeresi, Ecclesia Romana ad pristinum morem rediit; graeci autem servare voluerunt morem ad tempus a patribus introductum, ulterius addentes non posse confici nisi de fermentato: et ad hoc probandum asserere voluerunt Dominum in fermentato confecisse. Et quia tres Evangelistae concorditer dicunt, prima die azymorum Dominum instituisse hoc sacramentum, in tantam infamiam quidam ex eis proruperunt, ut dicerent, Evangelistae illos falsum scripsisse, et a Joanne fuisse correctos qui ante diem paschae dicit Dominum coenasse cum discipulis. Sed quod hoc non contradicat, ostenditur. Supposito autem (1) quod Dominus decimatertia luna, ut dicunt, coenam celebrasset, adhuc evidenter ostenditur quod de azymo confecit; quia, sicut dicit Chrysostomus super Matth. (cap. 26 homil. 82), *apertissime Dominus demonstravit, quia a principio circumcissionis suae usque ad diem paschae extremum, non erat contrarius divinarum legum, in quibus praecipiebatur ut cum azymis paschalis agnus comederetur*. Et ideo dicendum est, quod Dominus in azymo confecit, et in azymo conficiendum est, quamvis peccaret conficiens, Ecclesiae morem non servans.

Ad primum ergo dicendum, quod verbum illud Joannis, Graeci hoc modo intelligunt, sicut in objecto procedit. Sed hic intellectus stare non potest, quia est contrarius aliis Evangelistis, quod non est fas in sacra Scriptura dicere. Praeterea non invenitur in lege quod aliquo casu liceret anticipare lunam decimam quartam, sicut dicunt Dominum fecisse

(1) Forte enim.

praevidentes passionem. Unde quidam dixerunt, quod coena qua Dominus lavit discipulorum pedes, et qua corpus suum consecravit, non fuit eadem; sed una aliam praecessit; et de prima loquitur Joannes, de secunda alii Evangelistae. Sed hoc est contra usum Ecclesiae, quae die jovis abluitionem pedum celebrat, et etiam contra textum Evangelii: quia sicut ex serie Evangelii Joannis apparet, eodem sero quo pedes lavit, a Juda post bucellam recedente traditus est. Et ideo dicendum est, quod dies festus paschae vocabatur prima dies de septem quae erat celeberrima, et haec erat decimaquinta luna, et in vespere praecedenti immolabatur et comedebatur agnus, luna decimaquarta, cum azymis; et tunc Dominus coenam fecit cum discipulis suis; et hanc diem dicunt alii Evangelistae primam diem azymorum, et Joannes ante diem festum paschae.

Ad secundum dicendum, quod non oportet quod veritas responderet figurae quantum ad omnia; alioquin oportebit nos dicere, quod Dominus ad vespere passus sit, quia tunc immolabatur agnus, quod est contra omnes Evangelistas; sed quantum ad aliquid veritas figurae respondet; quia quamvis ante Christi resurrectionem dies a mane in mane computaretur, sicut in 2 lib., dist. 15, dictum est, tamen hoc erat speciale in solemnitatibus legis quod computabatur dies a vespere in vespere. Unde vespera quartaedecimae diei computabatur quantum ad solemnitatem in numero dierum cum quintaedecima, in qua Dominus passus est; et etiam immolatio ejus vespere quartaedecimae diei quodammodo inchoavit; quia tunc traditus fuit, et tunc factus est sudor ejus sanguineus, ut dicitur Luc. 22.

Ad tertium dicendum, quod pascha accipitur ibi pro cibis paschalibus, scilicet azymis, qui per omnes septem dies comedebantur. Chrysostomus tamen dicit super Joan. (homil. 82), quod intelligitur de agno paschali, quem in alia die ab ea quam lex instituit, comederunt, et legem solverunt, ut animi sui adimplerent desiderium in morte Christi. Christus autem non praeteriit tempus paschae, diem scilicet jovis, sed in ipso pascha comedit.

Ad quartum dicendum, quod nulla dies erat adeo celebris quantum ad vacationem ab operibus, sicut dies sabbati; unde in prima die solemnitatis licebat coquere cibos et alia hujusmodi facere quod non licebat facere sabbatis; et ideo mulieres feria sexta paraverunt aromata, videntes quod non sufficerent quae per Nicodemum parata erant; et sabbato secundum legem quieverunt; et transeunte sabbato emerunt aromata, idest empta paraverunt, vel etiam alia superemerunt, videntes non sufficere quae prius feria sexta paraverant, et venerunt ad monumentum. Vel secundum quosdam, opera misericordiae non reputantur inter opera servilia; unde in die solemniter licebat aromata ad sepulturam praeparare, quia hoc erat opus misericordiae.

Ad quintum dicendum, quod quocumque die de septem diebus azymorum sabbatum veniret, dicebatur magnus dies sabbati propter geminam solemnitatem, scilicet sabbati et paschae.

Ad sextum dicendum, quod *αγρος* apud Graecos quandoque etiam pro azymo pane ponitur; et ideo Exod. 12, dicitur in graeco *αγρος* ubi nos habemus panes azymos.

Ad septimum dicendum, quod facere aliquid quod in lege fiebat, ut dicit Anselmus (in libro de Fermentato et Azymo), non est judaizare; alio-